

A lét légtornászai

A Kortárs Karikatúra és Szatíra Műhelyről

Másfél évtized előtt, valójában a rendszerváltással csaknem egyidejűleg, megkezdődött a magyar képzőművészet műfajbeli, irányzatokhoz, technikákhoz stb. kötődő tagolódása. A kisebb-nagyobb társaságok (van amelyiknek száznál több tagja van) kiállításokkal, némelykor konferenciákkal és szimpóziumokkal igyekeznek magukat, eredményeiket, törekvéseiket minél karakteresebben megmutatni. S az általuk teremtett értéknek a lehető legtágabb körben érvényt szerezni.

Ennek a virágzó folyamatnak legfrissebb hajtása a Kortárs Karikatúra és Szatíra Műhely (azaz KOKSZ Műhely). A 2002 tavaszán alakult kis csoport – amely tulajdonképpen egy, a magyar karikaturistákat és szatirikus képzőművészeket összefogó baráti társaság – tizenhat tagot számlál. A jól ismert, a szakmában rangot szerzett idősebb művészek – Kaján Tibor, Sajdik Ferenc, Gyulai Líviusz, Kemény György – és az ugyancsak nem ismeretlen középgeneráció alkotói (Tettamanti Béla, Bojcsuk Iván, Jelenszky László) mellett a legfiatalabb generáció jelesei, a csodagyerekként indult Varga Zsófi (akinek már nyolcéves korában rajzai jelentek meg az *Élet és Irodalomban*) és a groteszkben szintén virgonc huszonéves Makina is erősítik ezt a különleges – mert az élet dolgait mindig a fonákjáról megjelenítő – kis művészcsoportot.

A lét légtornászai ők, akik alatt sosincs védőháló. Mutatványaikat – gondosan kivitelezett, a művelődéstörténet elemeit is magukban foglaló gyakorlatiákat – a *magasban* végzik. Minthogy nem szórhatnak le „használati utasítás” gyanánt röplapokat, ki vannak szolgáltatva a jobb esetben bábész, de mindenképp érzékeny közönség asszociációs készségének, irodalmon, képzőművészetben, filozófián edzett gondolati tapasztalatának.

Produkcióik minősége, mint ahogy más művészé sem, nem függ a néző – kiváltképp nem a művészetben is a jobban fogyasztható, rejtjelek nélküli alkotásokat kedvelő tömeg – műveltségétől. Saját terepük szépségeszmenyét – amely helyzetükből következően inkább a *fullánkosságot* sem nélkülöző gondolati kitérülködés – akarják meghonosítani. Méghozzá avval a csavarral, hogy a kifigurázott, torzított, a humor és a szatíra eszközével fölnagyított (s eme lupé által meg is dicsőült) *valóság* ne csak széppé – a sajátos jelrendszeren belüli széppé –, hanem igazgá is váljék.

Sokféle módon érhető el ez a hatás. S ha igazi művész kezében van a ceruza, a toll, az ecset, a metszőkés, a jobbára a napilapra korlátozódó karikatúra is – persze Kaján egy vonalra épült, a napi hírt is az egyetemes felé közelítő *lét-tengere* és Tettamanti foltokból épült pálcikaemberének filozofikuma közt van különbség – éppoly eleven, lebilincselő erejű, mint a hőstét (például Casanovát) az irodalom hegy-völgyén meghintáztató rézkarc – Gyulai Líviusz a grafikán túl az animáció mestere is – vagy Bojcsuk pengeélességű s ezzel a szokásvilágba is vágó bestiáriumának egy-egy figurája.

A hagyományos, leginkább a napilap számára készült karikatúra – persze a jobbak itt is igényesebbek – a gyors sikerre számít, s művelője alig ad valamit a kivitelezésre. Pedig a leleményen, a különféle – gyakran egymással homlok-egyenest ellentétes – dolgokat összeszikkasztató ötleten kívül a technikai kivitelezés (rajzi megjelenítés) is súlyal esik a latba.

Jelenszky László ovális keretezése – ne feledjük, a tojás mint ősfurma a különféle teremtésmítoszok egyik sokat használt jelképe – valamint klasszikumba zárja, ezzel is megdöbbenést keltve, az emberi jellem kisszerűségét: a mértéktelen szerzést mint bírványt (a vásárlástól megrészegültek feje fölött mily szarkasztikusan villan meg a fogaival harapni-zúzni kész „guillotine”) és a felettesét minden áron és minden körülmények közt kiszolgálni igyekvő hivatalnok behódolását (*A főnök kirándul*).

Amíg Jelenszky grafikáit – de idevehető Bojcsuk Iván és Császár Tamás megannyi (lino)metszete is – a *fehér* és a *fekete* foltok közötti, sokszor drámai kontraszt élte (ebből a szempontból példás, szerkezetében is robbanva villanó Császár *Az ügynökje*), Fenekovács László hiperrealista – szürnaturalista? – rajza a grafikai megoldozott felület bársonyával (is) hat. Olyannyira „testvalóságá” érett ez a technika, hogy alig lehet megállapítani, nem fotó alapú megjelenítéssel van-e dolgunk (*Dohányzásra kijelölt hely*). Hatáselemnek természetesen ez nem volna elég. A kesernyés – örvendező? lemondó? – humor nélkül – hiszen ez a karikatúra sava-borsa: ahogyan az „elhagyott”, Európa-zászlóval ékített csigaházba lakói tapogatva be(vissza?)merészkednek (*Lassacsán beérkezve*) – a bravúros rajztudás mit sem érne.

A Dubuffet-ből (is) eredeztethető „gyermekrajz”, vagyis az a levegős tágasság, ami a látszólag firkálásnak tetsző, meg-megszakadó vonalháló jellemzi, nem egy grafika sajátja. Császár önparódiának tetsző *Rajzórájából* Varga Zsófi, főképp a korábbiakban, nyilván merített, s ez a „szalkás” magabiztosság Makina figuráinak is alapja (*Határozottan előnyös helyzetű lány arany szörppel*). Az utóbbi művész stílusparódiának is beillő, a modernség leple alatt több korszakba bekacsintó alakjai (*Mahinációk 41; 44*) a fiatal alkotó karikírozó képességéről győznek meg. Amikor a természet-technika-szerelem szarkasztikus hármásában a *laptop*tal győzködő fiatalok kívánsága („egérrel” a Holdba!) megjelenik, egészen különös aurát teremt a bizarr udvarló-gesztus.

Varga Zsófi, amiképp ovális tükrű grafikáján Bojcsuk Iván, stílusokat ütköztetve igencsak játszik a „kerettel”. Ha egy párkapcsolat nem tartós, a római márványoszlop összezutyant luftballon lesz (*Egy szerelem története*), ha pedig a zászló szerepe vonatik kétségbe, az ókort idéző kő-drapéria, bármekkora is a fölhajtóerő: a szél, a legheroikusabb igyekezet ellenére vihetlenné válik (*Mindent bele!*). Minthogy ez a humort kínáló rajz több értelmű, a különféle értelmezések csak növelik „filozofáló” értékét.

Bojcsuk technikatörténeti érdeklődése (vitorlák által hajtott automobil; ugyanez ódon fotómasina képében) mellett igencsak figyelmet érdemel a korábban már említett Fenekovács László klasszikus, az olajszőkítést *rubensi* ihlettel és alakokkal leleplező, „politikus” képregénye (*Így alkottok ti*). Aki a halhatatlan klasszikustól (és társaitól) távoli alakokat is fölfedez a rajzon, az gonosz ember, és a politika szigorával megbotoztatik.

Csupán ilyen – sokaknak vérforraló – indulattal érdemes karikatúrát rajzolni. Hiszen az alkotó számára semmi sem lehet fontosabb, mint az *eltorzult* – a technika, a politika, az emberi gyarlóság által eltorzított – *világ* fonákságainak a leleplezése. Ennek az értelmező, értéket védő gesztusnak egyetemes és a helyi sajátosságokat általánossá emelő vonzata is van.

Nem kell Párizsba utaznunk, hogy megborzonghassunk a Notre-Dame fölé fehér biliárdgolyó Napot-Holdat emelő krampusz – a kulturális értékekre (így a hitre is) rontást hozó sátán – „világítással” is megtévesztő végítéletén (Varga Zsófi: *A katedrális éjszakája*). Viszont helyismeret szükségeltetik ahhoz, hogy Halász Géza profán bírálatát – jóllehet általános kisugárzása is van – a dolog komolyságának megfelelően értsük.

Egyik, *Szöveg nélkül* című grafikáján (fotómontázsán) a 2-es villamos utasai között – ülő pózban, ahogyan II. Gyula pápa síremlékéről ismerjük – Michelangelo Mózese is föltűnik. Minthogy a Boráros tér felé hajt a szerelvény, a nevezetes kótábláiról híres Mózes – egykedvű pillantással, ám nem kicsi, számon kérő szigorral – a Parlament épületére néz. A márványtömb voltában ugyancsak eleven alak a menetiránynak háttal ül, hogy a villamos befordulása után is – amíg helyzete engedi – rajta tarthassa a szemét a törvényen. No comment!

A Halász Géza-karikatúrán (no nem a Chagall hegedűsét ideemelő *Művészet*, és nem is a Van Gogh-i *Csillagos éj* víztükre fölé világvárosi neonfényeket varázsoló festmény-parafrázison) természetesen meg is lehet botránkozni. Valami vad fullánkosság kell ahhoz, hogy a Sixtus-kápolna mennyezeti freskójáról ismert, a légtérbe könyöklő két puttót (angyalt) valaki a viaszosvászonnal letakart asztal mellé ültesse; és ahhoz is, hogy az *Ádám teremtése* (torzítottan ábrázolt) mutató kezének-ujjának gesztusát újabb karok-kezek-ujjak rámutatásával-torzításával megsokszorozza.

Ám hogy Leonardo remek faliképeinek, az *Utolsó vacsora*nak az alakjai, alakpárjai miképp kerültek egy *wagon restaurant* ablakaiba, magam sem tudom.

Tetszik, nem tetszik, könyörtelen játék ez. Még akkor is az, ha tudjuk, a satirikus rajz lételeme, hogy fölháborítson.

Szakolczay Lajos